

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראל זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּת יָמִים HEMDAT YAMIM

בראשית תשס"ט

פרשת שבוע

התחשבות איננה פשרנות

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בשנה שעברה העלנו את השאלה: מדוע התיאור הראשון של הבריאה משתמש אך ורק בשם אלקים ואילו התיאור השני משתמש בשם אלקים יחד עם שם הוי"ה? הבאנו גם את תירוצו של רש"י בשם חז"ל, המסתמך על כך ששם אלקים מיצג את מידת הדין ואילו שם הוי"ה מיצג את מידת הרחמים. וז"ל של "פרשנדא":

"ברא אלקים - ולא אמר ברא ד', שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין, היינו דכתיב (להלן ב ד) ביום עשות ד' אלקים ארץ ושמים".

תירוץ זה עוד קשה יותר מהקושיא אותה "פרשנדא" בא לתרץ - וכי יש הווא אמינא ומסקנה אצל הבורא? לכן הבאנו את תירוצו של בעל ה"שפת אמת". לפי דבריו התורה לא באה ללמדנו מה עלה כביכול במחשבתו של הבורא אלא ללמד כי אומנם כאשר הדברים עולים במחשבה הם צריכים לעלות על פי מידת הדין ללא התחשבות באילוצים של עולם החומר. השאיפה חייבת להיות אידיאלית. למרות זאת כאשר עוברים אל עולם המעשה - מידת הרחמים חייבת להיות שותפה, אחרת אין קיום לעולם.

(ניתן למצוא את הדברים בארכיון "חמדת ימים" על אתרנו www.erezhemdah.org).

הסברנו עוד כי התיאור הראשון מייצג את שיטת שמאי הזקן ובית מדרשו ואילו התיאור השני מייצג את שיטת הלל הזקן ובית מדרשו. השבוע נוכיח זאת מכיוון נוסף, נסביר מדוע נפסקה הלכה כבית הלל ונזכיר לציבור מה היה היחס החברתי בין שני בתי המדרש החשובים הללו.

בימים אלה אנו מתפללים על הגשם, התחלנו בתפילת המוסף של שמחת תורה, אנו ממשיכים להזכיר גבורות גשמים ובראך ישראל נתחיל ממש בקרוב לבקש "ותן טל ומטר לברכה". המים הם סימן לחיים ואי אפשר לחיות בלעדיהם. הימצאותה של המולקולה הפשוטה H₂O מאפשרת קיום של צורות חיים מהנמוכות ביותר ועד למכונה הכל כך מסובכת ומורכבת - "נזר הבריאה" - האדם. נבדוק כיצד מופיעים המים בשני התיאורים הראשונים של הבריאה. בתיאור הראשון המים הם מי היס. המים שמתחת הרקיע נקיים למקום אחד והוא היס. כל הימים ברחבי העולם מחוברים זה לזה והמפלס שלהם כידוע אחד. לכאורה זוהי אחדות אידיאלית. בתיאור השני המים נפרדים לארבעה ראשים שכל אחד מהם סובב לכיוון אחר. המספר ארבע כידוע הוא סמל הפירוד והריבוי של השניות. לכאורה מצב הפוך לאידיאל המופיע בתחילה. אומנם התבוננות מעמיקה יותר מגלה כי המים של התיאור הראשון אינם מאפשרים חיים. מי היס תמיד מלוחים והימצאותם ללא תהליכי אידוי והתפלה אינה מאפשרת חיים אנושיים. כדי שבני אדם יתקיימו על פני האדמה הם זקוקים או לגשם או למי נהר המופיעים רק בתיאור השני.

האם התיאור השני הוא זה שממליץ על פשרנות? התשובה היא: הוא ממליץ על התחשבות ואיזון. כאשר הגמרא מסבירה מדוע הלכה כבית הלל היא מביאה:

"אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלקים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלקים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן - מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן" (עירובין דף יג עמוד ב).

בית שמאי שאפו לכיוון השמים ולאידאלים טהורים בלתי מתחשבים במציאות הארצית. אבל הלכה כבית הלל הרגישים והמתחשבים גם בבני הפלוגתא שלהם.

התיאור הראשון וגם התיאור השני הוא בבחינת "דברי אלקים חיים", העולם נברא במאמר אלקי. אבל בעולם המעשה, הלכה כדברי מי שידוע להתחשב בשני ושונה את דברי חברו לפני דבריו הוא.

נסיים את דברינו בעובדה חשובה נוספת שחז"ל לימדונו בהקשר למחלוקת זו:

"ואף על פי שאלו פוסלין ואלו מכשירין לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל ולא בית הלל מלישא נשים מבית שמאי וכל הטהרות והטמאות שהיו אלו מטהרין ואלו מטמאין לא נמנעו להיות עושים טהרות אלו על גב אלו" (מסכת עדויות פרק ד משנה ח).

דווקא בימים אלה הבה נשתדל להפנים את כל המסרים החשובים הללו.

מוקדש לע"י רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג

ERETZ HEMDAH

5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360

Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@erezhemdah.org

www.yeshiva.org.il

ארץ חמדה ע"ר

רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360

טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט www.yeshiva.org.il

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה – משפטי שאול / הלכה פסוקה. המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

תשלום שכר בהעדר הסכמה מראש

הרב יואב שטרנברג

עד כה עסקנו בשאלה, כיצד נוצרת עיסוקת שכירות פועלים. את הגליונות הקרובים נקדיש לדיון בשאלה, מה דינם של פרטים בעיסוקה, שלא הותנה עליהם בפירוש. שאלה זו נוגעת לעצם שכרו של הפועל, אבל גם לכל התנאים הנלווים - שעות עבודה, מזונות, תנאים סוציאליים וכן הלאה.

טרם שנעסוק בפרטי דין זה נשאל, האם בכלל חייב בעל הבית לשלם שכר, כאשר אדם עבד בשדהו שלא על פי בקשת בעל הבית.

הגמרא בבבא מציעא (קא.) דנה במי שירד לשדה חברו בלא רשות הבעלים ונטעה או עשה בה בנין. הגמרא אומרת, שאם מדובר בשדה העשויה ליטע, 'אומדים כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנוטעה'. ואילו בשדה שאינה עשויה ליטע, 'ידו על התחתונה'.

רש"י פירש ש'ידו על התחתונה' פירושו, שמשלמים לפועל את עלות ההוצאות שהוציא לצורך הבניה, או השבח שהשביחה השדה מחמת הנטיעה - הנמוך מבין השנים, וכך פירשו רוב הראשונים. שיעור זה מכונה לעיתים בפי הראשונים 'הוצאה שיעור שבח' - נותנים לפועל את הוצאותיו, אולם לא יותר מאשר השבח.

לעומת זאת, בהגדרת 'ידו על העליונה' שנאמרה לגבי הנוטע שדה העשויה ליטע, נחלקו הראשונים.

לדעת בעל המאור (נח: מדפי הרי"ף) הכוונה שמשלמים ליורד שכר, כפי שמשלמים לפועל שניתן לסמוך עליו שיעשה את העבודה בעצמו. שכר זה גבוה יותר מאשר שכרו של פועל שצריך להשגיח עליו כל הזמן. במקרה של היורד, הרי עשה שלא מדעת בעל הבית, ולכן בעל הבית לא היה צריך להשגיח עליו, וממילא משלמים לו את השכר הגבוה יותר. עם זאת, גם בעל המאור מציין, שאין משלמים ליורד יותר מאשר השבח שהשביח את הקרקע.

לעומת זאת, מדברי הרמב"ן משתמע, שגם אם ההוצאה יתרה על השבח, היורד יטול את כל ההוצאה. הסברא היא, שהיות שמדובר בשדה העשויה ליטע, גם בעל הבית היה נוטע את השדה, ואילו הוא היה מעסיק פועלים, בוודאי שהיה צריך לשלם להם את הוצאתם, גם אם היא יתרה על השבח.

לפי הרמב"ן, נראה, שלמעשה היורד שלא ברשות לשדה העשויה ליטע, דינו זהה ליורד ברשות. שכן, בשדה העשויה ליטע, אומדן דעתו של בעל השדה הוא, שהוא מוכן לשלם לכל מי שיטע את השדה. מסיבה זו, גם אם ההוצאה יתירה על השבח, משלם בעל הבית את מלוא ההוצאה.

לעומת זאת, אצל בעל המאור נראה שיש הבחנה בין יורד שלא ברשות, אפילו בשדה העשויה ליטע, ובין יורד ברשות. שכן, לראשון אין משלמים יותר מאשר השבח, ואילו לגבי יורד ברשות, ישלמו בוודאי את כל הוצאותיו.

אבחנה דומה לזו של בעל המאור ניתן למצוא גם אצל הרמב"ם (הלכות גזילה פרק י): **"הלכה ז: היורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות ונטעה אם היתה שדה העשויה ליטע אומדים כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו ליטעה ונוטל מבעל השדה... הלכה ז: היורד לשדה חבירו ברשות אפילו נטע שדה שאינה עשויה ליטע שמין לו וידו על העליונה, שאם היתה ההוצאה יתירה על השבח נוטל ההוצאה ואם השבח יתר על ההוצאה נוטל השבח, ובעל בכסי אשתו והשותף בשדה שיש לו חלק בה כירוד ברשות הן ושמין להם וידם על העליונה. הלכה ח: היורד לשדה חבירו שלא ברשות ונטע או בנה ואחר כך בא בעל השדה והשלים הבנין או ששמר הנטיעות וכיוצא באלו הדברים שמראין שדעתו נוטה למה שעשה זה וברצונו בא הדבר שמין לו וידו על העליונה."**

בהלכה ז, העוסקת ביורד לשדה שלא ברשות, כתב הרמב"ם שאומדים כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו ליטעה, וזה שכרו של היורד. לעומת זאת, בהלכה ז' העוסקת ביורד ברשות, מבואר ש'ידו על העליונה'. מדברי הרמב"ם בהלכה ח משתמע, ששיעור 'ידו על העליונה' הוא יותר מאשר 'כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו ליטעה'. הרי שגם אצל הרמב"ם ישנה אבחנה בין מי שירד לשדה שלא ברשות, ובין מי שירד ברשות.

בפשטות, אבחנה זו שעושים בעל המאור והרמב"ם משמעה, שהיורד שלא ברשות נוטל שכר על ההנאה שגרם לבעל הבית, ולכן שכרו מוגבל על ידי השבח שהשביח השדה, ואילו היורד ברשות, שכרו אינו נובע באופן מהותי מההנאה שגרם לבעל הבית, אם כי הוא מושפע ממנה, כפי שיתבאר להלן.

טרם שנמשיך לעסוק בדינו של היורד ברשות, נעיר עוד בעניינו של היורד שלא ברשות. הראשונים נחלקו, מה הדין כאשר בעל הבית אומר, שאינו מעוניין בעבודתו של הפועל, לאחר שזו נעשתה, ולדרוש מהפועל להחזיר את המצב לקדמותו. כאשר מדובר בשדה שאינה עשויה ליטע, מסכימים הראשונים שרשאי בעל הבית לומר לפועל 'טול עציך ואבניך', ולא לשלם לו דבר. אולם, בשדה העשויה ליטע, נחלקו הראשונים. לדעת הרמב"ן וסיעתו, אין בעל הבית רשאי לומר לפועל 'טול עציך ואבניך' בשדה העשויה ליטע. ואילו לדעת הרא"ש, רשאי בעל הבית לומר לפועל שאינו מעוניין בעבודתו, גם בשדה העשויה ליטע. בפשטות, הבית יוסף (חושן משפט סימן שעה סוף סעיף א) הכריע כדעת הרא"ש.

נתיבות המשפט (סימן שעה סק"ב) כתב, שאם בא אדם וצבע את בגד חברו, באופן שאי אפשר להוריד את הצבע, יהיה בעל

הבגד חייב לשלם לו, אף בעל הבגד יטען שהיה מעדיף שהבגד לא יהיה צבוע, ולא יצטרך לשלם. מדבריו עולה, שהוא הבין שגם לדעת הרא"ש, אף שבעל הבית רשאי לדרוש מהפועל להחזיר את המצב לקדמותו, כל זמן שהמצב לא חזר לקדמותו, בעל הבית חייב לשלם על ההנאה, אף אם אינו מעוניין בה.

לעומת זאת, החזון איש (חידושים לבבא מציעא קא.) דן במי שבא וקצר את שדה חברו העומדת להיקצר, וכעת הוא תובע תשלום על הקצירה. החזון איש כותב, שאין אפשרות להכריח אדם לקבל הנאה בעל כרחו, ולשלם עליה, ולכן הוא סבור שאם בעל הבית ישבע שלא היה מעוניין להעסיק פועל כדי לקצור את השדה, יהיה נאמן.

מחלוקת נתיבות המשפט והחזון איש קשורה גם היא לשאלה העקרונית שהצגנו - האם שכרו של היורד שלא ברשות הוא בעצם כמי שיורד ברשות, כאשר יש אומדנא שבעל הבית היה מעוניין בעבודה, או ששכרו של היורד נובע מעצם העובדה שההנה את בעל הבית, בלא קשר להסכמה מראש. ברור שנתיבות המשפט סובר כמו האפשרות השניה. אולם, את החזון איש אפשר להסביר גם אליבא דהאפשרות הראשונה וגם אליבא דהשניה, כי החזון איש מחדש, שאין אפשרות לאכוף על אדם הנאה, כאשר הוא אינו מעוניין בכך.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים. בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל" טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ב)

Quito, Ecuador

קיסו, אקוודור
אייר תשנ"ב

השתתפות גוי הנמצא בתהליך גיור בשיעורי תורה ואמונה ובתפילות בבית הכנסת

שאלה

ניגש אלי בחור גוי שמתעניין בגיור. על-פי הפגישה שהיתה לי עמו, התרשמתי שהוא מעוניין בגיור אמיתי. הוא התעורר לזה לפני שנה וחצי ובינתיים הספיק ללמוד תנ"ך ועוד ספרי יהדות בספרדית. הוא בטוח בעצמו ובדרך שהוא מעוניין, עד כדי כך שבעוד כמה חדשים, כשיגמור את לימודיו, רוצה לנסוע ארצה על מנת להתגייר, ודווקא בגיור אורתודוקסי, כפי מה שהוא אמר לי. הוא בחור בן 20 ואין לו שום כוונות של נישואים עם יהודיה וכד', אלא נראה שהוא משוכנע מאוד בדרכו.

השאלות:

1. הוא רוצה להשתתף בתפילות של קבלת שבת בבית-הכנסת - האם ניתן לאפשר לו את זה?
2. הוא רוצה להשתתף בשיעורים ליהדות שאני מעביר לנוער היהודי כאן בקיסו - האם אפשרי?
3. לאן הוא יכול לגשת בארץ ע"מ לקבל הדרכה בענין הגיור - כתובת וטלפון של המקום או המקומות האפשריים?

תשובה

- א. ניתן לאפשר לבחור זה להתפלל תפילת קבלת שבת בבית הכנסת¹, ויש להסביר לו שאין פירושו של דבר שהוא מקבל שבת על עצמו בתפילה זו, וכי אין זה אלא השתתפות בטקס התפילה בלבד².
- ב. ניתן לאפשר לו להשתתף בשיעורי אמונה ויהדות הניתנים ליהודים בקהילה³.
- ג. ניתן לפנות לבית-הדין לגיור שליד הרבנות הראשית לישראל.

¹ שו"ת "עשה לך רב" להגר"ח"ד הלוי (ח"ה עמ' שמב) ושו"ת "אגרות משה" (אורח חיים ח"ב סי' כה), וכתב ב"אגרות משה" שבן נח יכול להתפלל, ומקבל על כך שכר כאינו מצווה ועושה ובעת צרה אפילו מחויב להתפלל וזה בנכרי רגיל, וקל וחומר בענייננו שבא להתגייר.

² יש להדגיש ולהסביר לו שכל זמן שלא נתגייר, אל לו לשמור שבת כהלכתה, מפני שגוי ששבת - חייב מיתה (סנהדרין נח ע"ב).

³ שו"ת "אגרות משה" (יורה דעה ח"ד סי' מא, וח"ג סי' צ). שם פסק הגר"מ פיינשטיין כמהרש"א (שבת לא ע"א ד"ה מקרא), העובדא דהלל שבא אליו הנכרי ואמר לו "גיירני", שאפשר ללמד נכרי הבא להתגייר, על אף דברי הגמרא בחגיגה (יג ע"ב) ש"אין מוסרים דברי תורה לעכו"ם). ואף שבשו"ת ר' עקיבא איגר (מהדורא קמא סי' מא) חלק על מהרש"א, סובר בעל "אגרות משה" שרעק"א החמיר רק במקרה שהגיור יתבצע בארץ אחרת, כלומר כאשר יש חשש שיצטרך לצאת מארץ מושבו ולא יוכל לחזור אליה, ומתוך סיכון יחזור בו מכוונתו להתגייר, ונמצא מלמד תורה לעכו"ם, אבל בנידוננו אין חשש כזה, ועל כך גם רעק"א יסבור להתיר במקרה שלנו.

וסמך על דברי מהרש"א אלה הלכה למעשה גם מרן הגר"מ אליהו, הראשון לציון, עיין שו"ת "במראה הבזק" (ח"א תשובה עה; 2ל במהדורה ראשונה).

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א' - ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".
מחיר מבצע לששת הכרכים במקום 360 ₪ 300 ₪ (לחץ לקניה)